

VEHMIYYÂT

duğunu ve bu sebeple anılan eseri yazdığını söyler (s. 27-37). Bilgileri kesinlik derecelerine göre yedi kısma ayıran Gazzâlî zannî bilgilerden saydığı vehmiyyâtı altıncı sırada zikreder. Meselâ vehim gücü varlığın mutlaka bir yönde bulunduğu ve işaret edilebilir durumda olduğuna hükmeder; âlemin ne bitişik ne ondan ayrı, âlemin ne dışında ne de içinde bulunan bir şeyin varlığını imkânsız görür. Vehim gücü için altı yönün hiçbirinde bulunmayan bir şeyden bahsetmek anlamsızdır. Gazzâlî çeşitli kanıtlar ortaya koyarak bu hükümlerin yanlış olduğunu savunur. Çünkü vehim gücü bir hükmün doğruluğuna veya yanlışlığına hayatın başından itibaren yaşanan gözlem ve tecrübelerle ulaşır ve bu anlamda fitrata uygun olan hükmü doğru sayar. Halbuki bir hükmün doğruluğu veya yanlışlığı ancak akli delille kesinlik kazanır. Nitekim vehim gücünün yön, şekil, miktar gibi fiziksel ölçüleri varlığı saymasına karşılık güç, bilgi, irade gibi soyut kavramların, hatta bizzat vehim kavramının birer varlığa işaret ettiğine akıl hükmeder. Bununla birlikte vehmiyyât türünden bazı bilgiler akıl yönünden de doğru olabilir. Nitekim, “Bir insan aynı anda iki mekânda bulunamaz” hükmü, yine aritmetik ve geometriyle ilgili birçok önerme vehmiyyâttan olduğu halde aklen de geçerlidir (*Mi'yârü'l-'ilm*, s. 27-37, 147-149; *Mihakkü'n-nazar*, s. 106-107). İbn Sînâ'dan sonra vehmiyyâttan bahsetmeyen hiçbir mantık kitabı veya risâlesi yok gibidir. İbn Sînâ sonrasında vehmiyyât yanlış önermelerin genel bir adı haline geldiği için muğalata veya safsatanın vehmiyyâttan türetilmiş kıyaslar olduğu anlayışı bu dönemde de sürdürülmüştür (meselâ bk. Fahrreddîn er-Râzî, I, 269; Nasîrüddîn-i Tûsî,

s. 342, 465; Muhammed b. Mahmûd eş-Şehrezûrî, I, 483).

BİBLİYOGRAFYA :

Tehânevî, *Keşşâf*, II, 1515; Aristo, *Fi'n-Nefs* (trc. İshak b. Huneyn, nşr. Abdurrahman Bedevî), Beyrut 1980, s. 70; İbn Sînâ, *eş-Şifâ'et-Tabî'iyât* (6), s. 148; a.m.f., *Kitâbü'l-Hidâye* (nşr. Muhammed Abdud), Kahire 1974, s. 117-118; a.m.f., *Kitâbü's-Sifâ: İl. Analitikler* (trc. Ömer Türker), İstanbul 2006, s. 14-15, 16-21; Behmenyâr b. Merzûbân, *Kitâbü't-Taşîl* (nşr. Murtaşâ Mutahharî), Tahran 1375 hş., s. 186; Gazzâlî, *Mi'yârü'l-'ilm*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Endelüs), s. 27-37, 147-149; a.m.f., *Mihakkü'n-nazar* (nşr. Refik el-Acem), Beyrut 1994, s. 106-107; a.m.f., *el-Müstaşfâ*, Bulak 1324, I, 10; Fahrreddîn er-Râzî, *Şerhu'l-İşârât ve't-tenbîhât* (nşr. Ali Rızâ Necefzâde), Tahran 1384 hş., I, 269; Nasîrüddîn-i Tûsî, *Şerhu'l-İşârât ve't-tenbîhât* (İbn Sînâ, *el-İşârât ve't-tenbîhât* içinde, nşr. Süleyman Dünyâ), Beyrut 1413/1992, I, 342, 353-354, 465; Muhammed b. Mahmûd eş-Şehrezûrî, *Resâ'ilü's-Seceretü'l-ilâhiyye fi 'ulûmi'l-hakâ'iki'r-rabbâniyye* (nşr. M. Necip Görğün), İstanbul 2004, I, 483; Ali Durusoy, *İbn Sînâ Felsefesinde İnsan ve Alemdeki Yeri*, İstanbul 2008, s. 119-120; a.m.f., “İbn Sînâ'da Vehim Kavramı ve İslâm Felsefesinin Diyalektiği”, *MÜİFD*, sy. 28 (2005), s. 129-136.

ALİ DURUSOY

VEHRÂN

(وهران)

Batı Cezayir'de bir liman şehri.

Cezayir'in kuzeybatısında Vehrân körfezinin bulunduğu bölgeyi çevreleyen aynı adlı vilâyetin merkezi olup Kuzey Afrika'nın Akdeniz sahilindeki en önemli liman şehirlerinden biri ve başşehir Cezayir'den sonra ülkenin ikinci büyük şehridir. Vehrân adı, Berberî kökenli Sahrâ kavmi Tevârikler'in dilinde “çift aslan” veya “aslan yatağı” anlamına gelir. Arapça'da “parıldayan

şehir” mânasında Bâhiye diye de adlandırılır. Batı dillerinde Oran şeklinde geçer. Şehrin batı tarafındaki Murcâcû sıradağlarının bir uzantısı olan 375 m. yüksekliğe sahip Eydür tepesi limanı batıdan esen rüzgârlardan korur. Eski şehir Re'sûlayn vadisinin (Vâdî İbni'l-Hayr, Vâdirrahâ) iki yakasına kurulmuştu. Coğrafi yapısı şehri dış hücumlara karşı korunaklı ve stratejik bir konuma sahip kılmıştır.

Vehrân, Endülüs Emevî Hükümdarı Abdullâh b. Muhammed'in hizmetindeki Mağrâve kabilesi mensupları tarafından 290 (903) yılında kuruldu. İlk dönemde şehre Nefze ve Mesğan kabileleriyle Endülüs'lüler yerleşti. Hem Fas'a hem İspanya'ya çok yakın bir noktada yer alan, surla çevrili olan şehir kısa zamanda Batı Akdeniz'deki deniz yolunu kontrol eden bir konuma yükselerek gelişti. Fâtımîler'in bütün Mağrib'e süratle yayılan hâkimiyetleri esnasında Endülüs Emevîleri ile Fâtımîler arasındaki mücadeleye sahne oldu. Bu mücadeleler sırasında 297 (910) ve 342 (954) yıllarında büyük ölçüde tahribata uğramakla birlikte daha sonra tekrar tesis edildi. 343'te (954-55) Fâtımîler'e tâbi Benî İfren'in eline geçti. Fâtımîler'e bağlı olarak Tunus'ta hüküm süren Zirîler bir müddet Vehrân'da hâkimiyet kurdularsa da bu hâkimiyetleri uzun sürmedi. 473'te (1080) Murâbit Hükümdarı Yûsuf b. Tâşfîn Vehrân'ı zaptetti. 539'da (1145) Muvahhidler'in egemenliği altına giren Vehrân'da bir donanma inşa ettiren Muvahhid hükümdarı şehri üs edinecek bütün Mağrib'i ve Endülüs'ü ele geçirmek için deniz seferlerine başladı. Yine pek çok tahribata uğramakla birlikte Muvahhidler döneminde büyük gelişme gösteren Vehrân'dan söz eden seyyahlar şehirdeki bolluktan, gelişmiş ticaretinden, çarşılarından ve korunaklı limanından övgüyle bahsederler. Muvahhidler'in halefleri Abdülvâdîler döneminde Vehrân Limanı'nın Endülüs'le ticaretteki rolü daha da arttı. Şehir önemli bir ticaret merkezi olan Tilimsân'ın limanı durumundaydı. Bu sebeple XIV. yüzyılda Abdülvâdîler'in başşehri Tilimsân'ı pek çok defa kuşatan Merînîler, Vehrân sahillerine de asker çıkardı ve buraya bir de hisar yaptırdı. Bu dönemde şehir ulemâ ve talebe için bir çekim merkezi haline geldi. Nasrîler'in merkezi Gırnata'nın 1492'de İspanyollar'ın eline geçmesiyle bazı Endülüslü müslümanlarla yahudiler Vehrân'a sığındı. Bu göçler şehrin fizikî ve ticarî bakımdan gelişmesine katkıda bulundu. Ancak XVI. yüzyıl başlarında bölgedeki sahil şehirlerini zapteden

Vehrân'dan bir görünüş

Kastilya Krallığı 17 Mayıs 1509'da Vehrân'ı işgal edip halkın büyük kısmını katletti, geri kalanları da esir aldı. Bu dönemde nüfusu azalan şehirde müslüman ve yahudi kalmadı. İspanyollar şehrin sur ve kalelerini genişlettiler.

Akdeniz'in güneybatı ucunda Osmanlılar'a bağlı olarak Cezayir'e hâkim olan Oruç Reis, Vehrân ve çevresini 1516 yılında ablukaya aldı. Ancak kendisinden yardım talep eden mahallî idarecilerin bölgede Osmanlı varlığından rahatsızlık duyması ve İspanyollar'la iş birliği yapması neticesinde 924'te (1518) Oruç Reis, kardeşi İshak Reis ve çok sayıda adamı öldürüldü. Barbaros Hayreddin Paşa bölgeyi kurtarma girişimlerini sürdürdüye de Vehrân'ı İspanyollar'dan alamadı. 1556 yılında Cezayir Beylerbeyi Sâlih Paşa zamanında Cezayir Piyâle Paşa tarafından Vehrân'ı yeniden fethetme girişimi de beylerbeyinin ölümü üzerine sonuçsuz kaldı. Cezayir Beylerbeyi Hasan Paşa, 1563'te şehri tekrar kuşattı, ancak İspanya'dan yardımcı kuvvetlerin gelmesiyle geri çekilmek zorunda kaldı. Aynı dönemde yaşanan büyük kolera salgını Vehrân'ı da etkiledi. 1708 yılına kadar Vehrân'ı hâkimiyetleri altında tutan İspanyollar, Berberî saldırılarının yanısıra kıtlık ve veba gibi salgın hastalıklarla uğraşmak zorunda kaldılar. Cezayir Garp Beyliği'nin merkezi Muasker'i yeniden inşa eden ve halk arasında "Büşelagam" (kocabıyık) lakabıyla tanınan Mustafa b. Yûsuf Bey'in kuvvetleri uzun bir kuşatmanın ardından 1708'de Vehrân'ı Osmanlılar adına teslim aldı. Vehrân'ın fethi Osmanlı başşehirinde büyük sevinç uyandırdı. Mustafa b. Yûsuf Bey merkezini bu şehre taşıdı. Stratejik açıdan büyük önem taşıyan şehir İspanyollar tarafından 1732'de geri alındı. Şehirde Osmanlı yönetimindeki yirmi dört yıllık sürede tekrar canlanan deniz ticareti İspanyol idaresiyle birlikte sona erdi. Bu dönemde şehrin nüfusu azaldı. Halk 1790 yılındaki depremde zarar gören kasabayı terk edip vadinin doğu yakasında yeni bir yerleşim birimi kurdu.

12 Eylül 1792 tarihinde Muasker'deki Osmanlı idarecisi Kuloğlu Mehmed b. Osman, Vehrân'ı İspanyollar'dan geri almayı başardı. Vehrân'ın bu fethi de İstanbul'da büyük memnuniyetle karşılandı. Mehmed Bey'e başarısından dolayı halk tarafından Mehmed (Muhammed) el-Kebîr un-

Vehrân'da
Camiu'l-Bâşâ

vanı verildi. Vehrân'ı Garp Beyliği'nin merkezi yapan Mehmed Bey şehri yeniden inşa ettirdiği gibi civardaki müslüman ve yahudi nüfusu şehre yerleştirdi. Bu dönemde tekrar önem kazanan Vehrân Limanı'nda deniz ticareti zamanla gelişmeye başladı. Kiliseye çevrilen camiler tekrar aslına döndürüldü. Bunun yanı sıra Mustafa Paşa ve Mehmed Bey (Camiu'l-Bâşâ) camileri yapıldı; ayrıca bir saray inşa edildi. Ebû İsmâil Âgâ b. Avde el-Mezârî, Osmanlılar döneminde *Ṭulû'u sa'dî's-su'ûd fi aḥbâri Vehrân ve'l-Cezâ'ir ve İsbânyâ ve Fransâ* adıyla bir eser kaleme aldı. Muhammed b. Yûsuf ez-Zeyyânî'nin de *Delîlü'l-hayrân ve enîsü's-sehrân fi medîneti Vehrân* adlı bir eseri vardır.

4 Ocak 1831'de Fransızlar tarafından işgal edilen Vehrân'da özellikle camiler tahrip edildi. Şehrin müslüman nüfusu iç bölgelere göç etmek zorunda kaldı. Göç edenlerin terkettiği evlere ve camilere Fransız askerleri yerleştirildi. Bazı camiler kiliseye çevrildi. Başta Fransa olmak üzere Avrupalı devletlerden on binlerce kişi Vehrân'a getirilip yerleştirildi. Yahudi nüfusu hemen Fransız tebaasına girdi. Müslümanlar 1841 yılından itibaren Vehrân'a dönme imkânına kavuştularsa da Cezayir'in 1962'de bağımsızlığına kavuşmasına kadar şehirde azınlık statüsünde kaldılar. Ağırlıklı olarak Fransa ve diğer Avrupa ülkelerine mensup halkıyla Vehrân bu dönemde Cezayir'de Avrupa ile ticaretin en önemli merkeziydi. Bu arada nüfusu artan şehir oldukça gelişti. Bugün Vehrân Limanı başşehir Cezayir'in limanı rekabet halindedir. Şehirde modern yapılarla bilim, kültür, ekonomi ve turizm alanında

büyük bir gelişme gerçekleştirildi. Günümüzde ticarî ve içtimai hayattaki refah düzeyi eğitim alanında da kendini göstermekte, Vehrân Üniversitesi ile Muhammed Bû Ziyâf Bilim ve Teknoloji Üniversitesi şehrin bilim ve kültür hayatına canlılık katmaktadır. 2009 yılına ait verilere göre şehrin nüfusu 852.000, aynı adı taşıyan idarî birimin nüfusu ise 1.453.158 idi.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, C.HR., nr. 88/4371 (29/S/1121); nr. 75/3719 (29/Z/1207); BA, C.EV., nr. 28/1354 (29/Z/1255); BA, HAT, nr. 1174/46427/C (29/Z/1253); BA, HR. SYS., nr. 2867/73 (26/5/1897); Hasan el-Vezzân, *Vaşfû İfrîkiyye*, II, 30-31; Hamdan Khodja, *Le miroir: Aperçu historique et statistique sur la régence d'Alger*, Paris 1985, s. 84, 87, 146-149; Âgâ b. Avde el-Mezârî, *Ṭulû'u sa'dî's-su'ûd fi aḥbâri Vehrân ve'l-Cezâ'ir* (nşr. Yahyâ Bû Azîz), Beyrut 1990, I-II; J. Serres, *La politique turque en Afrique du nord sous la monarchie de juillet*, Paris 1925, s. 44, 119, 207-210; Aziz Samih İltter, *Şimali Afrikada Türkler*, İstanbul 1936, I, 188; II, 24-25, 36-37, 45-46, 57-58, 68-69, 81; Ebû'l-Kâsım Sa'dullah, *Târîhu'l-Cezâ'iri's-sekâfi*, Cezayir 1981, I-II, tür.yer.; Moulay Belhamissi, *Histoire de la marine algérienne (1516-1830)*, Cezayir 1983, s. 89, 112, 116; Beşir Mukaybis, *Medinetü Vehrân: Dirâse fi coğrafıyyeti'l-umrân*, Cezayir 1983; J. Ganiage, *Histoire contemporaine du Maghreb*, Paris 1994, s. 41-42, 91-148, 212-264; Mouloud Gaid, *Türkler İdaresinde Cezayir* (trc. Faik Melek), Ankara 1996, s. 48-49; Nâsirüddin Saidûnî, *Varakât Cezâ'iriyye: Dirâsât ve ebhâs fi târihi'l-Cezâ'ir fi'l-ahdi'l-Ösmâni*, Beyrut 2000, tür.yer.; Ahmed Abi-Ayad, "Le siège d'Oran et de meres el-kebir de 1563 et ses répercussions littéraires", *İslâm. Storia e Civiltà*, sy. 42 (XII/1), Roma 1993, s. 35-48; Fouad Soufi, "Oran: Urbanisme sans histoire", *Monde arabe maghreb machrek*, sy. 1, Paris 1994, s. 204-211; G. Marçais, "Oran", *IA*, IX, 390-392; a.mlf. – [B. Semmoud], "Wahrân", *EI²* (İng.), XI, 49-51; <http://www.dpat-oran.dz/files/population.pdf>; <http://eps.revues.org/index2408.html>.

